

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

4. De triplici Dispositione artificiali.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

quæ excogitarint, aut inuenerint, omittant: ex qua cupiditate fit, vt non modo communia, sed aliena quæque, & frigida, amplificationis desiderio intrudant. Vt enim Macedonum phalanx ex modico, sed leuissimo militum numero conflata, suis præsidio, hostibus exitio fuit: Contra, verò innumerabiles Darij copiarum suis ipsarum viribus distractarum, atque laceratarum, non tam adiumenta virtutis, quam impedimenta exercitus censebantur: Ita profectò in orationibus euenit, quæ breues, ac substrictæ lectis rebus, ac rationibus instructæ sunt, longè acrius percellunt animos: contra longæ, fluctuantes, confusæ, pondus & ictum non habent.

*Delectum re-
rum.*

Sedeat igitur in dispositionis limine iudicium, tanquam Regius Censor, qui inuenta omnia maturius examinet, aliena repudiet, negligat communia, rara, si non ad rem fuerint, non grauatè relinquat, eligat pulchra, neruosa, florida, & quod maximum est, recta ad rem collineantia. Multa enim persæpè dicuntur fucata, quæ ad imperitos alicuius gratiæ lenocinio se insinuant: At si à grauibus vitiis excutiantur, vel modicè pertractentur, statim quasi seculi flores in manibus emarescent. Contra, quæ sunt acriter excogitata, & prudentissimo ingenij examine selecta, minus habent simulatæ venustatis, plus ponderis, & intelligentiæ, ideoque accuratius instruunt, ac delectant diutius.

*Examen
styli.*

De triplici dispositione in genere.

CAPVT III.

Dispositio à Dialecticis vulgò in tria genera diuiditur. Vna dicitur naturalis, altera arbitraria, tertia artificialis.

*Dispositio
triplex &
est in oratione
p. 1.*

Naturalis est, quæ naturæ ordinem sequitur, atque imitatur: atque id quatuor possimum rebus tempore, natura, loco, dignitate, quod obseruat Aristoteles in Logicis. Tempore, aliud alio prius, posteriusve dicitur, quemadmodum hodiernus dies prior est crastino, crastinus perendino: Item bellum Macedonicum prius Ciuili, Punicum prius Macedonico. Natura alia alijs priora sunt existendi necessitate, vt sol luce, animal homine: & ad summum, totum partibus, causa euentus subiecta, adiacentibus. Loco priora dicuntur, quorum vnum præcedit aliud positione: sic vltima celo, citima terris, dicitur luna.

Dignitate prius est, quod præstantius habetur, vt aurum argento, argentum plumbo.

Ordo arbitrius est, qui nulla certa ratione constat, sed solo dicentis, aut scribentis arbitrio dispensatur. Talis est liber Aeliani de animalibus, vbi omnia de industria permiscet, & si quis rationem quærat: Homo est (inquit) sui arbitrij, licet illi pro voluntate scribere.

Artificialis ordo est, qui ab arte ad aliquem destinatum finem aut voluptatis, aut vtilitatis dirigitur, ex quo plerumque minime seruatò naturæ ordine, prima posterioribus subiungit. Talis est ordo poetarum, qui de industria res ab ouo non citant, sed à fine, aut medio incipiunt, deinde principia data occasione intermiscunt, quo magis pendente animi, & plus ex inopinato rerum euentu colligant suauitatis. Item artificialis dicitur, quod non sponte naturæ vbiq; profusus, sed ab arte cultus, & instructus appareat.

De triplici dispositione artificiali.

CAPVT IV.

Aristoteles in Logicis triplicem artificiosam dispositionis speciem notat. Vna est analytica, seu resolutoria; altera compositiua; tertia triplex definitiua.

Analytica quatuor modis fieri, constituique solet. Primò quidem, cum à toto ad partes, quas Philosophi integrantes, Cicero totius appellat, fit processus: vt si quis de toto homine primum dicat, deinde singulas corporis partes pedetentim discutiat. Secundus est, cum non in partes totius, sed in partes generis fit gradatio: vt si explicata fortitudine, de magnanimitate in aggrediendo, & patientia in tolerando differam. Tertius, cum præpositio aliqua gradatim in sua principia resoluitur: vt si dicam, tolerandum esse dolorem, quia honestum est, & honestum, quia cum virtute coniunctum. Quartus, cum à fine ad media regressus, per similem gradationem instituitur: vt si quis præuideat Rhetoricæ finem esse bene dicere; bene dici non posse sine elocutione, elocutionem verbis, quasi corpore, rebus non secus ac anima, constare, ideo inchoandum ab istis illi, qui ad destinatum scopum peruenire velit.

Contraria est dispositio *synthetice* & quatuor item modis opposita: nam à partibus totius ad

ad totum perlabitur: ut cum ab elementis Rhetoricæ ad considerationem integræ artis confurgit, similiter in partibus generis, prius temperantię partes, & momenta, quam ipsum genus, considerat. Denique principia enunciacionum, prius quam enunciaciones, media ante finem explicat.

Tertia est definitiua, ex virtusque temperie conflata, sitque cum res in genere primum definitione explicatur, deinde in partes, siue species tribuitur, quæ & singulę descriptionibus, proprietatibusque suis illustrantur; ut cum de optimo genere dicebatur dicturi, quale sit illud imprimis constitutumus, mox varia genera, & species ad vberiore intelligentiã complectimur: quæ methodus, in tradendis disciplinis optima censetur.

De dispositione oratoria.

CAPVT V.

Dispositio in consuetudine & iudicijs, quæ?

Dispositio oratoria primum iuxta tria causarum genera, deinde secundum partes, & corpus orationis spectanda. In consuetudine, & iudicijs, ubi res manu fermè ducunt oratorem, dispositio facilior est, & hæc fermè obseruantur.

1. Si quæ sunt ab aduersarijs proposita, & iam contra nos inchoata auditorum præiudicia, magno opere laborandum, ut hæc initio refellantur, cum præsertim tota oratio nihil ponderis esset habitura, si quis aduersus exhibitionem nostrã serupulus subesseret. Hoc Demosthenes, hoc Cicero, hoc ceteri oratores accuratè obseruant.

2. Naturali ferè ordine omnia secundum hanc saltè rationem componuntur, ut prius fulciat sequens, quemadmodum in mathematicis probationibus decem ex nouemprioribus dependent.

3. Si animi malè affecti mediocribus rationibus persuaderi non possunt. Primò robustissima quæque proponuntur, quibus veluti impressa opinio maiori impetu conuallatur, & quasi validus cuneus validiori cuneo intrudatur.

Argumentorum dispositio.

4. Si auditorum animi rationes perferant, & expectent, sedata & molli insinuatione, leuiora aliquando subijciuntur, quibus gradatim ad maiora ascenditur, vel etiam sparsim collatis argumentis dimicatur. Sed hoc in mag-

na causa fiducia, & aduersariorum imbecillitate, quos contemnetes, per leuicula argumenta, quasi fustibus, non iustis armis expugnamus.

5. Quod vrsitatissimum est, robusta initio, quasi hastati milites, robustiora in fine, non secus, ac triarii ponuntur: inualida, quasi imbellis turba, in medium conijciuntur.

Vbi verò plures quæstiones, aut facta discutienda occurrunt, nisi circumstantiæ aliud præscribant, grauiora priori loco calentibus attentione animis, dici oportebit, maxime si ab ijs consequentia approbari, illustrarique possint.

In laudatione, qui vitam gradatim narrare solet ordo, censetur nimis olere scholam, saluti est orationem in certa virtutum capita parti, & res gestas non ordine naturæ, sed artificiali recensere. Hæc secundum diuersa orationis genera, de quibus plenius suis locis.

Dispositio in laudatione.

Quod ad partes attinet, præit exordium, succedit narratio, aut propositio, quam excipit confirmatio, & hanc claudit peroratio, quanquam in eo pueri, & rudes vehementer errant, qui putant nunquam esse iustam orationem, nisi hæc omnia secundum tritas, & communes Rhetorum regulas fuerint religiose seruata. Ratio, & prudentia eloquentiæ totius anima, pro rerum, locorum, & temporum opportunitate multa mutat, addit, succidit, & spectat, non quid scola, sed quid aures auditorum ferant.

Dispositio in partibus.

Orationis partes non semper iuxta scholam.

In exordio plerumque is seruatur ordo, ut rerum dicendarum propositio præmittatur, cui ratio succedat.

In narratione, & expositione oratoria, si nihil aliud obstitit, naturalis temporum ordo seruandus erit. Verum si primæ narrationis partes paulo duriores fuerint, reliquæ verò gratiores, & magis ad rem nostram, non erit alienum ab ijs, quæ benignius audientur, occupare animos: vel si fastidiosa aures nullas insinuationes ferant, graue esse debet, multa præcidere, & ad ea, quibus caussævis, & notitia continetur, statim deuenire.

In confirmatione iudiciali, & deliberatiua, qualis esse debeat dispositio, ex ijs, quæ superius dicta sunt, liquet.

In chrisiis moralibus, & eruditis orationibus, præclare instituenda est propositio, ut non subsiluet oratio instar locustę, exempla vndique, aut dicta, aut fabulas occupans, sed fusum anni similis, tractum habeat, & ad vnum

Christianum & orationum moralium dispositio.